1 Podstatná jména

Podstatná jména jsou plnovýznamová slova, která pojmenovávají osoby, zvířata, věci a abstraktní pojmy. Podobně jako v češtině je možno u německých podstatných jmen určit rod, číslo a pád. Průvodcem podstatného jména v němčině bývá člen určitý nebo neurčitý (viz kapitola 2).

1.1 Rod podstatných jmen

Německá podstatná jména jsou trojího rodu: mužského, ženského nebo středního. Ve slovnících se rod podstatného jména zpravidla udává zkratkou určitého členu:

r (= der) Wald pro rod **mužský**
e (= die) Wiese pro rod **ženský**
s (= das) Tal pro rod **střední**

někdy také počátečním písmenem odpovídajícího latinského termínu:

m (masculinum) pro rod **mužský**
f (femininum) pro rod **ženský**
n (neutrum) pro rod **střední**

Rod jednoduchých slov není v němčině až na výjimky motivován, tzn. že není přímá souvislost mezi rodem a označovanou veličinou, a je často odlišný od rodu odpovídajících českých slov:

× **der** Stuhl (mužský rod)
(ta) *židle* (ženský rod)

Shody jsou s výjimkou vyjadřování přirozeného rodu vesměs nahodilé:

der Wald *(les)*
die Wiese *(louka)*
das Tal *(údolí)*

Proto je nutné dobře si rod osvojit spolu s podstatným jménem, abychom mohli podstatné jméno gramaticky správně používat.

Přesto existují některá vodítka, s jejichž pomocí je možno s větší či menší spolehlivostí určit rod mnoha podstatných jmen.

1.1.1 Určení rodu podle přirozeného rodu

Mužského rodu jsou:

pojmenování osob mužského pohlaví

r Mann *(muž)*, r Junge *(chlapec)*, r Henker *(kat)*

pojmenování některých zvířecích samců

r Hengst *(hřebec)*, r Stier *(býk)*, r Hahn *(kohout)*

Ženského rodu jsou:

pojmenování osob ženského pohlaví

e Frau *(žena)*, e Mutter *(matka)*, e Hebamme *(porodní asistentka)*

výjimky:

s Mädchen *(děvče)*, s Fräulein *(slečna)*, s Weib *(ženská, zast. žena)*

pojmenování některých zvířecích samic

e Stute *(klisna)*, e Färse *(jalovice)*, e Henne *(slepice)*

1.1.2 Určení rodu podle významu slova

Mužského rodu jsou např.:

názvy světových stran

r Osten *(východ)*, r Süden *(jih)*

názvy dnů a měsíců

r Montag *(pondělí)*, r Mittwoch *(středa)*, r März *(březen)*, r August *(srpen)*

názvy alkoholických nápojů

r Brandy, r Champagner, r Wodka, r Rum

Výjimkou je slovo Bier a názvy piv, které jsou středního rodu.

značky automobilů

r Mercedes
r Porsche
r Fiat
r VW

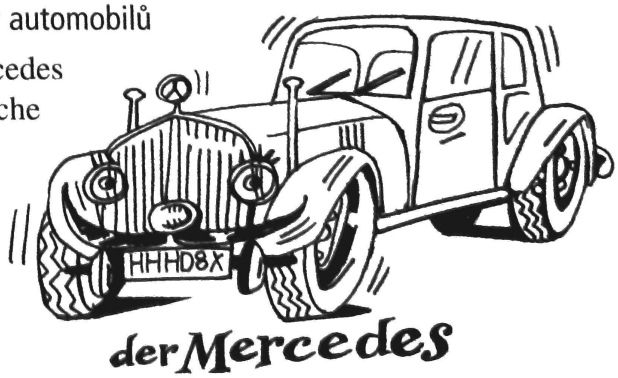

Ženského rodu jsou např.:

- názvy většiny stromů
  e Linde *(lípa)*, e Birke *(bříza)*, e Kiefer *(borovice)*, e Pappel *(topol)*

výjimky:
r Ahorn *(javor)* a dále složená slova se základním slovem (r) **-baum**

- názvy mnoha plodů
  e Nuss *(ořech)*, e Birne *(hruška)*, e Orange *(pomeranč)*, e Kiwi *(kiwi)*
- názvy řady drobných živočichů
  e Spinne *(pavouk)*,
  e Mücke *(komár)*,
  e Ameise *(mravenec)*,
  e Biene *(včela)*

Středního rodu jsou např.:

- názvy kovů, chemických prvků a sloučenin
  s Messing *(mosaz)*, s Gold *(zlato)*, s Brom, s Chlor, s Ammoniak *(čpavek)*, s Benzin

výjimky:
e Bronze *(bronz)*, **r** Stahl *(ocel)*, **r** Schwefel *(síra)*, **r** Phosphor *(fosfor)*, složená podstatná jména se základním slovem (r) **-stoff** a (e) **-säure**

- názvy léčiv
  s Aspirin, s Penizillin
- názvy většiny zvířecích mláďat
  s Kalb *(tele)*,
  s Ferkel *(sele)*,
  s Huhn *(kuře)*

- názvy jazyků
  s Deutsch,
  s Esperanto,
  s Sanskrit
- názvy barev
  s Schwarz *(černý)*, s Rot *(červeň)*, s Gelb *(žluť)*

Rod zeměpisných jmen viz kapitola 1.5

Poznámka

Rod mnoha slov převzatých z jiných jazyků se řídí rodem významově příbuzného, většinou obecnějšího německého slova:

- **e** Metro podle **e** U-Bahn
- **r** Cancan podle **r** Tanz
- **s** Couplet, Chanson podle **s** Lied
- **r** Smog podle **r** Nebel
- **s** Goal podle **s** Tor
- **r** Mopp podle **r** Besen
- **r** Gobelin podle **r** Teppich
- **r** Camembert podle **r** Käse
- **r** Tornado, Zyklon podle **r** Wind, **r** Sturm
- **s** Skateboard, Snowboard podle **s** Brett
- **e** Hardware, Software podle **e** Ware
- **s** Golf, Schach, Tennis, Rugby, Kricket a mnoho dalších her a sportů podle **s** Spiel

1.1.3 Určení rodu podle slovotvorné přípony nebo způsobu tvoření

Mužského rodu jsou:

- podstatná jména tvořená příponami
  -er (podstatná jména odvozená od sloves: r Lehrer, r Fernseher, r Messer)
  -ig (r König, r Honig)
  -ling (r Lehrling, r Säugling)

u cizích zejména
  -ant (r Lieferant)
  -är (r Sekretär)
  -eur (r Installateur)
  -ist (r Germanist)
  -(is)mus (r Organismus)
  -or (r Sponsor)

- podstatná jména odvozená od sloves bez slovotvorné přípony
  r Flug *(let)*, r Schlaf *(spánek)*, r Griff *(hmat)*, r Schnitt *(řez)*

Ženského rodu jsou:

- podstatná jména tvořená příponami
  - **-ei** (e Bücherei, e Fleischerei)
  - **-in** (přechýlená od mužského rodu: e Chefin, e Köchin)
  - **-heit** (e Dummheit, e Schlankheit)
  - **-keit** (e Sauberkeit, e Süßigkeit)
  - **-schaft** (e Botschaft, e Meisterschaft)
  - **-ung** (e Werbung, e Ordnung)

z cizích pak

- **-anz** (e Toleranz)
- **-enz** (e Intelligenz)
- **-ie** (přízvučnou: e Chirurgie i nepřízvučnou: e Linie)
- **-ik** (přízvučnou: e Politik i nepřízvučnou: e Mimik)
- **-ion** (e Station)
- **-tät** (e Rarität)
- **-ur** (e Natur)

Středního rodu jsou:

- podstatná jména tvořená příponami
  - **-chen, -lein** (s Mädchen, s Weibchen, s Fräulein, s Tischlein)
  - **-tum** (s Königtum, s Eigentum; výjimky: **r** Irrtum, **r** Reichtum)

z cizích pak hlavně

- **-(i)um** (s Album, s Aquarium)
- **-ma** (s Dogma)
- **-ment** (s Kompliment)
- **-in** (u názvů chemických látek: s Insulin, s Koffein)

- zpodstatnělé infinitivy

  s Schreiben *(psaní)*, s Reiten *(jízda na koni)*

- slova anglického původu na -ing odvozená od sloves

  s Bowling, s Clearing, s Leasing, s Lifting, s Marketing, s Meeting, s Rooming-in, s Surfing, s Training (**e** Holding má ženský rod podle **e** Holdinggesellschaft)

- převzatá anglická podstatná jména vytvořená od složených sloves

  s Come-back, s Know-how, s Make-up, s Play-back

Poznámka k 1.1

Některá podstatná jména (převážně cizího původu) jsou v němčině při stejném významu doložena s dvojím, ojediněle i trojím rodem:

der, das nebo **die** Dschungel
das nebo **der** Barock
das nebo **der** Gulasch
das nebo **die** Cola
der nebo **das** Joghurt
der nebo **das** Ketschup
der nebo **das** Meteor
der nebo **die** Spachtel

U některých podstatných jmen je s různým rodem spojen různý význam:

der Gehalt *(obsah)* × **das** Gehalt *(plat)*
der Kiefer *(čelist)* × **die** Kiefer *(borovice)*
der Leiter *(vedoucí)* × **die** Leiter *(žebřík)*
die Mark *(marka)* × **das** Mark *(dřeň, morek)*
der Messer *(měřič)* × **das** Messer *(nůž)*
der See *(jezero)* × **die** See *(moře)*
die Steuer *(daň)* × **das** Steuer *(kormidlo, volant)*
der Tau *(rosa)* × **das** Tau *(lano)*
der Tor *(blázen)* × **das** Tor *(brána)*
der Verdienst *(výdělek)* × **das** Verdienst *(zásluha)*

1.2 Skloňování podstatných jmen v jednotném čísle (typ I)

Dnešní němčina má jen 4 pády. Při porovnání s češtinou, která má pádů 7, je český 5. pád vyjadřován v němčině 1. pádem (oslovení), 6. a 7. pád předložkovými vazbami nejčastěji s 3. nebo 4. pádem.

1.2.1 Skloňování se členem určitým

	rod mužský	rod ženský	rod střední
1. p.	der Mann	die Frau	das Mädchen
2. p.	des Mann**(e)s**	der Frau	des Mädchen**s**
3. p.	dem Mann	der Frau	dem Mädchen
4. p.	den Mann	die Frau	das Mädchen

1.2.2 Skloňování se členem neurčitým

	rod mužský		rod ženský	rod střední	
1. p.	ein	Mann	eine Frau	ein	Mädchen
2. p.	eines	Mann(e)s	einer Frau	eines	Mädchens
3. p.	einem	Mann	einer Frau	einem	Mädchen
4. p.	einen	Mann	eine Frau	ein	Mädchen

1.2.3 Pravidla skloňování podstatných jmen typu I

U tohoto typu skloňování, který v němčině převládá, je 2. pád mužského a středního rodu zakončen na -(e)s, ostatní pády jsou bez koncovky. Ženský rod nemá koncovku v žádném pádě.

Užití variant -es nebo -s ve 2. pádě se řídí těmito zásadami:

Koncovka **-es** se používá u všech podstatných jmen končících na sykavky **-s**, **-ß**, **-x**, **-z**, **-tz** a v praxi většinou i u zakončení na **-sch** a **-st**:

das Glas	→	des Glas**es**
der Fluss	→	des Fluss**es**
der Gruß	→	des Gru**ßes**
der Reflex	→	des Reflex**es**
der Scherz	→	des Scherz**es**
der Sitz	→	des Sitz**es**
der Wunsch	→	des Wunsch**es**
der Ast	→	des Ast**es**

U odvozenin středního rodu s příponou **-nis** a u některých přejatých podstatných jmen dochází ke zdvojení koncového **-s** po krátké samohlásce:

das Ergebnis	→	des Ergebni**sses**
das Verhältnis	→	des Verhältni**sses**
der Bambus	→	des Bambu**sses**
der Bus	→	des Bu**sses**
der Globus	→	des Globu**sses**

Koncovka **-s** se užívá u všech podstatných jmen na **-en**, **-em**, **-el**, **-er**, **-lein**, **-chen**:

der Rasen	→	des Rasen**s**
der Atem	→	des Atem**s**
der Hebel	→	des Hebel**s**
der Fischer	→	des Fischer**s**
das Fräulein	→	des Fräulein**s**
das Märchen	→	des Märchen**s**

U podstatných jmen zakončených na samohlásku:

der Vati	→	des Vati**s**
das Auto	→	des Auto**s**
das Kino	→	des Kino**s**

a dále u mnoha cizích slov:

der Likör	→	des Likör**s**
das Organ	→	des Organ**s**
der Sekretär	→	des Sekretär**s**
das Elektron	→	des Elektron**s** apod.

U ostatních podstatných jmen lze většinou zvolit jednu z obou variant. Přednost se obvykle dává:

-es, jestliže je poslední slabika slova přízvučná (tedy i u slov jednoslabičných):

des Vertrag**es**, des Buch**es**

jestliže končí podstatné jméno na skupinu souhlásek:

des Rumpf**es**

ale často rozhodují i jiné, např. přízvukové nebo stylistické důvody;

-s, jestliže je poslední slabika nepřízvučná:

des Urlaub**s**, des Abend**s**

u slov zakončených na dvojhlásku:

des Bau**s**

ani zde však nejde vždy o pevné pravidlo.

Bez koncovky jsou ve 2. pádě j. č. některá převzatá slova, hlavně podstatná jména na **-(m)us**:

der Mechanismus	→	des Mechanismus
der Rhythmus	→	des Rhythmus
das Virus	→	des Virus

U některých z nich užívání koncovky kolísá:

der Bambus → des Bambus nebo Bambusses

nebo již přešla na pravidelné zakončení:

der Bus → des Busses

Ve starší němčině se vyskytovala ve 3. pádě mužského a středního rodu koncovka **-e**, dosud užívaná v některých oblastech. I ve spisovné němčině je závazná v některých ustálených spojeních:

im Bilde sein *(mít ve věci jasno, být informován)*
aus bestem Hause *(z nejlepší rodiny)*
im Grunde genommen *(v podstatě, vlastně)*

v mnoha spojeních její užití kolísá:

zu / nach Haus(e) *(doma / domů)*
auf dem Land(e) *(na venkově)*
im Lauf(e) des Tages *(v průběhu dne)*
unter Tag(e) *(v podzemí)*
auf dem besten Weg(e) sein *(být na nejlepší cestě)*

1.3 Množné číslo podstatných jmen

Podle způsobu tvoření množného čísla dnes rozdělujeme německá podstatná jména obvykle na pět základních skupin podle koncovky, kterou v množném čísle přijímají.

skup.	koncovka	kmenová samohláska	jedn. číslo	množ. číslo
1.	-	bez přehlásky	der Meister	die Meister
		s přehláskou	der Bruder	die Brüder
2.	-e	bez přehlásky	der Tisch	die Tische
		s přehláskou	der Stuhl	die Stühle
3.	-er	bez přehlásky	das Kind	die Kinder
		s přehláskou	der Mann	die Männer
4.	-(e)n		die Frau	die Frauen
5.	-s		das Hobby	die Hobbys

1.3.1 1. skupina (bez koncovky)

1. p.	die Meister	die Brüder
2. p.	der Meister	der Brüder
3. p.	den Meistern	den Brüdern
4. p.	die Meister	die Brüder

Patří sem podstatná jména zakončená na **-er, -el, -en, -chen, -lein** a podstatná jména středního rodu tvořená předponou **Ge-** a příponou **-e**:

der Vater *(otec)* → die Väter
der Hebel *(páka)* → die Hebel
der Wagen *(vůz)* → die Wagen
das Märchen *(pohádka)* → die Märchen
das Röslein *(růžička)* → die Röslein
das Gebäude *(budova)* → die Gebäude

Ženský rod je zastoupen jen dvěma podstatnými jmény:

die Mutter *(matka)* → die Mütter
die Tochter *(dcera)* → die Töchter

1.3.2 2. skupina (koncovka -e)

1. p.	die Tische	die Stühle
2. p.	der Tische	der Stühle
3. p.	den Tischen	den Stühlen
4. p.	die Tische	die Stühle

Patří sem většina podstatných jmen mužského a středního rodu. Ženský rod je zastoupen více než 40 podstatnými jmény, která jsou jednoslabičná a přehlasují, např.:

die Hand *(ruka)* → die Hände
die Wand *(stěna)* → die Wände
die Stadt *(město)* → die Städte
die Nacht *(noc)* → die Nächte
die Kraft *(síla)* → die Kräfte

a odvozeninami na **-nis**, které zdvojují koncové **-s**:

die Kenntnis *(znalost)* → die Kenntnisse

Ke zdvojení koncového **-s** na **-ss-** dochází i u podstatných jmen mužského a středního rodu, předchází-li krátká samohláska:

der Bus *(autobus)* → die Busse
der Globus *(globus)* → die Globusse
der Iltis *(hranostaj)* → die Iltisse
das Zeugnis *(vysvědčení)* → die Zeugnisse atd.

1.3.3 3. skupina (koncovka -er)

1. p.	die Kinder	die Männer
2. p.	der Kinder	der Männer
3. p.	den Kindern	den Männern
4. p.	die Kinder	die Männer

Patří sem 13 podstatných jmen mužského rodu, z nichž tři nepřehlasují:

r Geist *(duch)*, r Leib *(tělo)*, r Ski *(lyže)*

Přehlásku mají v množném čísle:

r Gott *(bůh)*, r Mann *(muž)*, r Mund *(ústa)*, r Rand *(okraj)*, r Strauch *(keř)*, r Wald *(les)*, r Wurm *(červ)*, r Irrtum *(omyl)*, r Reichtum *(bohatství)*

Podstatné jméno der Ski tvoří množné číslo také bez koncovky (meine neuen Ski), der **Mund** má v množném čísle kromě tvaru Münder i méně časté tvary Münde nebo Munde. Der Ort *(místo)* má v běžných významech množné číslo die Orte

v některých odborných významech (např. astronomischer, geometrischer Ort) se však užívá tvaru Örter.

Dále sem patří několik desítek převážně jednoslabičných slov středního rodu, z nichž většina má přehlásku, např.:

das Bild *(obraz)*	→	die Bilder
das Weib *(ženská)*	→	die Weiber
das Buch *(kniha)*	→	die Bücher
das Bad *(koupelna)*	→	die Bäder
das Glas *(sklenice)*	→	die Gläser
das Lied *(píseň)*	→	die Lieder
das Tal *(údolí)*	→	die Täler

a všechna podstatná jména středního rodu na -tum s přehláskou:

das Eigentum *(vlastnictví)* → die Eigentümer

Ženský rod není v této skupině zastoupen.

Poznámka k 1.3.1 – 1.3.3

Podstatná jména 1., 2. a 3. skupiny tvoří množné číslo příslušnou koncovkou a ve 3. pádě navíc připojují koncovku **-n.** Řada z nich přehlasuje, pokud to umožňuje jejich kmenová samohláska. Na užití přehlásky však není pevné pravidlo a je nutno osvojit si ji spolu se slovem.

1.3.4 4. skupina (koncovka -(e)n)

1. p.	die Kirchen	die Frauen
2. p.	der Kirchen	der Frauen
3. p.	den Kirchen	den Frauen
4. p.	die Kirchen	die Frauen

Do této skupiny patří kromě výše zmíněných výjimek všechna podstatná jména ženského rodu, všechna podstatná jména rodu mužského typu II (viz 1.4), asi 20 slov mužského rodu typu I, např.:

der Staat *(stát)*	→	die Staaten
der See *(jezero)*	→	die Seen
der Schmerz *(bolest)*	→	die Schmerzen
der Zins *(úrok)*	→	die Zinsen
der Nerv *(nerv)*	→	die Nerven
der Typ *(typ)*	→	die Typen

a sedm frekventovaných podstatných jmen středního rodu:

s Auge *(oko)*, s Bett *(postel)*, s Herz *(srdce)*, s Ende *(konec)*, s Hemd *(košile)*, s Leid *(trápení)*, s Ohr *(ucho)*

Dále patří do této skupiny celá řada přejatých slov, např.:

s Interesse *(zájem)*, s Insekt *(hmyz)*

a téměř všechna slova zakončená na:

-or	der Professor	→	die Professoren
-(is)mus	der Organismus	→	die Organismen
-us	das Virus	→	die Viren
-(i)um	das Museum	→	die Museen
	das Stadium	→	die Stadien
-ma	das Drama	→	die Dramen

Přechýlená podstatná jména ženského rodu na -in zdvojují koncové -n:

die Direktorin *(ředitelka)* → die Direktori**nn**en
die Gärtnerin *(zahradnice)* → die Gärtneri**nn**en

1.3.5 5. skupina (koncovka -s)

1. p.	die Hobbys
2. p.	der Hobbys
3. p.	den Hobbys
4. p.	die Hobbys

Patří sem většinou přejatá slova, zejména podstatná jména zakončená na samohlásku (kromě **-e**):

das Auto *(auto)*	→	die Autos
das Baby *(děťátko)*	→	die Babys
das Café *(kavárna)*	→	die Cafés
das Hotel *(hotel)*	→	die Hotels
der Park *(park)*	→	die Parks
das Steak *(plátek masa)*	→	die Steaks

německá slova zakončená na samohlásku:

der Uhu *(výr)*	→	die Uhus
der Vati *(tatínek)*	→	die Vatis
die Oma *(babička)*	→	die Omas

a také zkratky a zkrácené tvary podstatných jmen, velmi oblíbené hlavně v hovorové němčině:

der Pkw *(osobní auto)*	→	die Pkws
der Akku *(akumulátor)*	→	die Akkus
das Dia *(diapozitiv)*	→	die Dias
die Info *(informace)*	→	die Infos
der Krimi *(detektivka)*	→	die Krimis
die Lok *(lokomotiva)*	→	die Loks
das Mofa *(moped)*	→	die Mofas
der Profi *(profesionál)*	→	die Profis
der Promi *(prominent)*	→	die Promis
die Uni *(univerzita)*	→	die Unis

Koncovku -s v množném čísle přibírají také příjmení, pokud označují příslušníky téže rodiny:

Müllers *(Müllerovi)*
Wagners *(Wagnerovi)* apod.

1.3.6 Poznámky k množnému číslu podstatných jmen

1 Většině českých tzv. pomnožných podstatných jmen odpovídá v němčině pro označení jednoho kusu tvar jednotného čísla:

dveře – die Tür
noviny – die Zeitung
kamna – der Ofen
varhany – die Orgel
kalhoty – die Hose atd.

který tvoří množné číslo jako ostatní podstatná jména. V jednotném čísle je třeba dávat pozor na shodu podmětu s přísudkem:

Die Tür (!) **ist** geschlossen.
Dveře jsou zavřené.

Die Zeitung (!) **kostet** 8 Kronen.
Noviny stojí 8 korun.

Die Uhr (!) **geht** nicht richtig.
Hodiny nejdou správně.

2 Slova cizího původu tvoří v některých případech (zvláště jde-li o odborné termíny) množné číslo jako v jazyce, z něhož byla převzata:

der Terminus	→	die Termini
das Nomen	→	die Nomina
das Praktikum	→	die Praktika

3 Množné číslo netvoří četná abstraktní podstatná jména, látková a hromadná podstatná jména:

r Fleiß *(píle)*, e Geduld *(trpělivost)*, e Geographie *(zeměpis)*; s Eis *(led, zmrzlina)*, s Fleisch *(maso)*, s Personal *(personál)*, s Obst *(ovoce)*, s Schreibzeug *(psací náčiní)*

Množné číslo dnes tvoří i řada podstatných jmen označujících potraviny, nápoje apod., pokud je třeba vyjádřit jejich různé druhy:

bayerische Biere, französische Weine, südamerikanische Kaffees, holländische Käse

Pozor na různé významy téhož slova:

das Glas *(sklenice)*	→	die Gläser
das Glas *(sklo)*	→	netvoří množné číslo

1.4 Podstatná jména mužského rodu se skloňováním na -(e)n (typ II)

Některá podstatná jména mužského rodu mají ve všech pádech kromě 1. pádu jednotného čísla koncovku **-en** (končí-li na souhlásku) nebo **-n** (končí-li na samohlásku -e).

	jednotné číslo	množné číslo
1. p.	der Mensch	die Menschen
2. p.	des Menschen	der Menschen
3. p.	dem Menschen	den Menschen
4. p.	den Menschen	die Menschen

	jednotné číslo	množné číslo
1. p.	der Junge	die Jungen
2. p.	des Jungen	der Jungen
3. p.	dem Jungen	den Jungen
4. p.	den Jungen	die Jungen